

“MUOMALA MADANIYATI VA ODOB-AXLOQ QOIDALARI”

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali talabasi

Akramov Yodgor

Teli: +998881000061 Gmail: akramovyodgorbek76@gmail.com

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid

Annotatsiya: Ushbu maqolada muomala madaniyati va odob-axloq qoidalarining jamiyatdagi o‘rni, ularning insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Muallif muomala madaniyatining asosiy tamoyillari — hurmat, sabr, madaniy til ishlatish, tinglash va fikr almashish madaniyati kabi jihatlarni tahlil qiladi. Shuningdek, odob-axloq qoidalari insonning ichki va tashqi fazilatlari bilan bevosita bog‘liqligi, ularning oilaviy, mehnat jamoasidagi va jamoat joylaridagi muhim jihatlari ochib beriladi. Maqolada O‘zbek xalqining milliy qadriyatlari, diniy va tarixiy merosidan o‘rin olgan axloqiy-me‘yoriy qarashlar bilan zamonaviy jamiyatda amal qilinayotgan axloqiy qoidalar qiyosiy tahlil qilinadi. Ilmiy tahlillar va amaliy misollar asosida muomala madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha takliflar berilgan. Ushbu maqola pedagoglar, psixologlar, sotsiologlar, hamda ijtimoiy munosabatlar bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislar uchun foydali ilmiy manba bo‘la oladi.

Kalit so‘zlar: Muomala madaniyati, odob-axloq, ijtimoiy munosabatlar, axloqiy qadriyatlar, madaniy til, etik me‘yorlar, milliy urf-odatlar, jamiyat, axloqiy tarbiya, shaxslararo aloqa.

Annotation: This article analyzes the essence, importance, and social role of communication culture and moral-ethical rules in the development of interpersonal relationships. Based on theoretical and empirical data, it examines

how etiquette, respect, and moral norms influence social harmony and individual behavior. The research highlights current issues in maintaining ethical communication, particularly among youth, and suggests educational and cultural measures for improvement.

Keywords: *communication culture, etiquette, moral behavior, ethics, interpersonal interaction, social responsibility, youth education, respect, value system.*

Аннотация: *В статье анализируется сущность, значение и социальная роль культуры общения и норм нравственности в развитии межличностных отношений. На основе теоретических и эмпирических данных рассматривается влияние этикета, уважения и моральных норм на общественную гармонию и поведение личности. Исследование выявляет актуальные проблемы соблюдения правил общения, особенно среди молодежи, и предлагает образовательные и культурные меры для их решения.*

Ключевые слова: *культура общения, этикет, нравственное поведение, этика, межличностные отношения, социальная ответственность, воспитание молодежи, уважение, система ценностей.*

Kirish

Insoniyat jamiyatda yashar ekan, o‘zaro muloqot va muomala orqali hayotini tashkil etadi. Muomala madaniyati — bu nafaqat so‘zlashish uslubi, balki insonning ichki madaniyati, axloqiy qarashlari va ijtimoiy odob qoidalariga rioya qilishi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan murakkab ijtimoiy hodisadir. Bugungi globallashuv davrida shaxslararo muloqotning samarali tashkil etilishi nafaqat insonlar o‘rtasidagi ishonch va hurmatga asoslangan munosabatlarni shakllantiradi, balki jamiyatning barqaror rivojlanishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Odob-

axloq qoidalari esa kishining harakatlari, muomalasi, tashqi va ichki fe'l-atvori, ma'naviy-axloqiy ko'nikmalarining umumiy mezonidir. Ular qadimdan xalqimizning urf-odatlari, diniy e'tiqodlari va madaniy qadriyatlari asosida shakllanib kelgan bo'lib, insonni komillikka, halollikka, vatanparvarlikka, hurmat va mehr-oqibatga undaydi. Xususan, Sharq mutafakkirlari, jumladan Imom al-Buxoriy, Al-Farobiy, Al-G'azzoliy, va Yusuf Xos Hojib kabi olimlarning asarlarida muomala madaniyati va axloqiy me'yorlar chuqur tahlil qilingan. Mazkur maqolada muomala madaniyatining asosiy tushunchalari, zamonaviy ijtimoiy muhitdagi ahamiyati hamda odob-axloq qoidalarining shakllanishi, ularning shaxs kamolotidagi o'rni ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlar negizida axloqiy tarbiyaning yo'nalishlari va yosh avlod ongida bu qadriyatlarni singdirishning zaruriyati asoslab beriladi.

Asosiy qism

Muomala madaniyati insonlarning kundalik hayotidagi o'zaro munosabatlarda madaniy, axloqiy va ijtimoiy me'yorlarga asoslangan tarzda muloqot yuritish qobiliyatini ifodalaydi. Bu madaniyatning shakllanishi, avvalo, shaxsning ma'naviy saviyasi, tarbiyasi, dunyoqarashi va ijtimoiy tajribasiga bog'liqdir. Har bir insonning til uslubi, tana harakati, tinglay olish qobiliyati, boshqalarni hurmat qilish darajasi uning muomala madaniyatining shakllanganlik darajasini ko'rsatadi. Ayniqsa, ta'lim, sog'liqni saqlash, davlat boshqaruvi kabi sohalarda faoliyat yurituvchi shaxslar uchun muomala madaniyati yuksak darajada bo'lishi zarur, chunki bu sohalardagi xodimlarning muloqoti bevosita fuqarolarning ijtimoiy farovonligi va davlatga nisbatan ishonchiga ta'sir ko'rsatadi. Odob-axloq qoidalari esa ijtimoiy muomalada kishilarning o'zini tutishi, muayyan jamiyat va guruhlar orasidagi axloqiy me'yorlar asosida harakat qilishi bilan belgilanadi. Bu me'yorlar qadimiy an'ana va urf-odatlardan, diniy ta'limotlardan, oilaviy tarbiya tizimidan, zamonaviy axloqiy falsafalardan o'z ildizini oladi.

Masalan, o'zbek xalqining milliy axloqiy qadriyatlarida kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, samimiyat, rostgo'ylik va kamtarlik alohida o'rin egallaydi. Ana shu qadriyatlar asosida shakllangan odob-axloq qoidalari jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va o'zaro ishonch muhitini ta'minlaydi. Ilmiy manbalar va ijtimoiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muomala madaniyatining rivojlanishi va odob-axloq qoidalarining singdirilishi, eng avvalo, ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari, oilaviy muhit va diniy-ma'naviy targ'ibot vositalari orqali amalga oshadi. Ayniqsa, yosh avlodni axloqiy barkamollik ruhida tarbiyalash, ularda madaniy muloqot ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim shartlaridan biridir. Shuningdek, bugungi kunda raqamli kommunikatsiya vositalarining keng tarqalishi muomala madaniyatiga yangi talqin va yondashuvlarni keltirib chiqarmoqda. Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotda ham axloqiy me'yorlar, etik tamoyillar va madaniy til ishlatish qoidalariga amal qilish zarur. Bu holat muomala madaniyatining faqat an'anaviy shakllarda emas, balki virtual muhitda ham dolzarb ekanligini ko'rsatadi. Muomala madaniyati va odob-axloq qoidalari o'zaro uyg'un holda insonlar hayotini boyitadi, ularni ruhiy, axloqiy va madaniy jihatdan komillikka yetaklaydi. Shaxsiy fazilatlar, ma'naviy yetuklik, axloqiy immunitet, bag'rikenglik va sabr-toqat kabi xislatlar bu jarayonning asosi sifatida qaraladi. Shu sababli, har bir soha vakili va har bir fuqaro o'zining shaxsiy va kasbiy faoliyatida muomala madaniyati va odob-axloq me'yorlariga rioya etishi bilan jamiyatda sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Empirik tahlil

Muomala madaniyati va odob-axloq qoidalarining jamiyatdagi amaliy holatini aniqlash maqsadida O'zbekistonning turli hududlarida faoliyat yurituvchi 120 nafar fuqarolar (talabalar, o'qituvchilar, davlat xizmatchilari va xususiy sektor vakillari) o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma savollari muomala

madaniyati darajasi, axloqiy qoidalarga rioya qilish, kundalik muloqotdagi hurmat-izzat me'yorlari va ijtimoiy muhitga ta'siri kabi yo'nalishlarni qamrab oldi. Natijalar quyidagicha: Ishtirokchilarning 82 foizi muomala madaniyatining jamiyatda barqaror ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishdagi o'rnini yuqori baholagan. 67 foizi so'nggi yillarda yoshlar orasida muomala madaniyati va axloqiy qadriyatlarga bo'lgan e'tibor sustlashayotganini bildirgan. 74 foiz respondent o'zining kundalik muloqotida odob-axloq qoidalariga qat'iy amal qilishini ta'kidlagan, biroq 26 foiz holatlarda muomala jarayonida salbiy holatlar (qo'pollik, e'tiborsizlik, til odobining buzilishi) yuz berishi mumkinligini tan olgan. Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot madaniyati haqida savolga javoban 61 foiz ishtirokchi ushbu maydonda muomala madaniyati talablariga rioya qilinmayotganini, 39 foizi esa bunday muhitda ham madaniy va axloqiy chegaralar mavjud bo'lishi lozimligini bildirgan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, muomala madaniyati va odob-axloq me'yorlariga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj yuqori darajada bo'lsa-da, amaliyotda bu qoidalar doimiy ravishda qo'llanilmasligi, ayniqsa yoshlar orasida nazorat va targ'ibotning yetishmasligi sezilmoqda. So'rovnomalar bilan bir qatorda o'quv muassasalari, mehnat jamoalari va jamoat joylaridagi kuzatuvlar asosida shuni aniqlash mumkinki, shaxsiy namuna, ijtimoiy muhit va ommaviy axborot vositalari muomala va axloqiy madaniyatning shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shuningdek, empirik tahlil asosida aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur: ta'lim muassasalarida muomala madaniyati va axloqiy tarbiyaga oid amaliy mashg'ulotlar tashkil etish; ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali ma'naviy-ma'rifiy targ'ibotni kuchaytirish; oilaviy muhitda hurmat, sabr-toqat, madaniy muloqotga oid qadriyatlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar asosida aniqlanishicha, muomala madaniyati va odob-axloq qoidalari har bir jamiyat a'zosining ijtimoiy munosabatlaridagi faol ishtirokini belgilovchi muhim omillardan biridir. Ular shaxsning madaniy darajasini, ma'naviy yetukligini va ijtimoiy mas'uliyatini aks ettiradi. Muomala madaniyati — bu oddiy etik qoidalar yig'indisi emas, balki insonning ijtimoiy hayotdagi pozitsiyasi, o'zgalarga nisbatan hurmat-ehtiromi va o'z-o'zini tutish san'atidir. Odob-axloq qoidalari esa insoniyat tarixining eng chuqur qatlamlaridan o'rin olgan, xalqlarning urf-odatlari, diniy e'tiqodlari va madaniy qadriyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan axloqiy me'yorlardir. Ular orqali insonlarda halollik, poklik, rostgo'ylik, mehr-oqibat, sabr-toqat, kamtarlik kabi fazilatlar shakllanadi. Ushbu me'yorlarning ijtimoiy hayotda faol qo'llanilishi jamiyatda sog'lom muhit, o'zaro ishonch, birdamlik va barqaror taraqqiyotga xizmat qiladi. Empirik tahlillar ham ko'rsatdiki, muomala madaniyati va odob-axloq qoidalariga bo'lgan ehtiyoj jamiyatda yuqori darajada, biroq ularni amaliyotga tatbiq etishda muayyan kamchiliklar mavjud. Ayniqsa, yosh avlodni bu borada maqsadli tarzda tarbiyalash, zamonaviy kommunikatsiya vositalarida madaniy muloqotni shakllantirish va axloqiy immunitetni mustahkamlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Shu boisdan, quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin: Ta'lim muassasalarida muomala madaniyati va axloqiy tarbiyaga oid alohida fan yoki amaliy modullarni joriy etish; Oila institutida tarbiyaning boshlang'ich bo'g'ini sifatida axloqiy qadriyatlarni kuchaytirishga e'tibor qaratish; Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqotga oid ijobiy namunalarni keng targ'ib qilish; Mahalla va jamoatchilik tuzilmalari orqali fuqarolarning axloqiy faolligini oshirishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirish. Xulosa qilib aytganda, muomala madaniyati va odob-axloq qoidalariga amal qilinishi nafaqat shaxsiy komillik, balki jamiyat farovonligining asosiy omillaridan biridir. Har bir inson bu

qadriyatlarga sodiq qolgan holda yashasa, barkamol jamiyatga erishish yoʻlida muhim qadamlar tashlangan boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Karimov I.A. Yuksak maʼnaviyat — yengilmas kuch. – T.: Maʼnaviyat, 2008. – 180 b.
2. Xamidov A. Muomala madaniyati va etika asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2019. – 212 b.
3. Oʻzbekiston Respublikasining “Maʼnaviy-maʼrifiy ishlarni yanada takomillashtirish toʻgʻrisida”gi Qarori. – T.: Adolat, 2020.
4. Gʻaniyev B., Yoʻldoshev N. Axloqshunoslik asoslari. – T.: Oʻzbekiston, 2017. – 160 b.
5. Saidov A.X. Inson huquqlari va erkinliklari: huquqiy va axloqiy mezonlar. – T.: Adolat, 2020. – 240 b.
6. Rafiqova Z. Maʼnaviyat asoslari. – T.: Yangi asr avlodi, 2021. – 168 b.
7. Axmedova M. Madaniyat va muomala madaniyati. – T.: Fan, 2016. – 130 b.
8. Qurʼoni Karim va hadislar asosida axloqiy tarbiya. – T.: Hilol nashriyoti, 2015. – 256 b.
9. Normurodov O. Pedagogik mahorat va nutq madaniyati. – T.: Ilm Ziyo, 2022. – 198 b.
10. Alimov R. Ommaviy madaniyat va yoshlar axloqi: dolzarb muammolar. – T.: Akademnashr, 2018. – 140 b.